

**LINJER I INSTITUTTHISTORIEN
FILOSOFISK INSTITUTT 1959-2009
UNIVERSITETET I BERGEN**

Sidsel Aamodt

Forord:

Som medlem av komiteen til feiring av 50-årsjubileet til Filosofisk institutt i Bergen, fikk jeg i oppdrag å føre i pennen en kort versjon av instituttets historie, med hovedvekt på den første tiden. Kilder for fremstillingen har først og fremst vært samtaler i komiteen, som har bestått av Erik Brown, Kjell S. Johannessen, Gunnar Skirbekk, Vigdis Songe-Møller og Knut Venneslan.

Andre kilder har vært Årsmeldinger fra Universitetet i Bergen (1948-1988), Undervisningskatalogen fra UiB, arkivmateriale fra Filosofisk institutt, statistikker fra Utdanningsavdelingen (det siste med god hjelp av Rune Falch, Rebekka Nistad og Vigdis Kvam), register over master- og hovedfagsoppgaver fra Universitetsbiblioteket, uvurderlige bibliografiske notater av Olav Flo i *Norsk Filosofisk tidsskrift*, i tillegg til Olav Flo: *Bibliografisk nøkkel til "Bergensfilosofene". Selektiv bibliografi for årene 1943-71*, Bergen-Oslo-Tromsø 1971 og *Universitetet i Bergens historie*, bd. I og II, Bergen 1996.

De siste ti årene fortjener en fylldigere behandling. Dette må bli en oppgave for neste jubileumskomiteé.

Sidsel Aamodt
Bergen, juni 2009

Innhold:

I	1959-1975: Etablering og demokratisering	4
	• Nye stillinger og høyere produktivitet	7
	• Universitetskritisk uke	9
	• Grunnfag – mellomfag – magistergrad	12
	• Studentmiljø	12
	• Seminarer	13
	• Filosofene drar nordover	15
II	1975-1986: Tverrfaglig virksomhet	16
	• Studenter	16
	• Vitenskapelig personale	17
	• Administrasjon	17
	• Tverrfaglige seminarer og vitenskapsfilosofi	18
	• Bergensmodellen	20
	• Konferansen på Jeløya	21
	• Exphil og nye stillinger	22
	• Likestilling og kvinneforskning	23
III	1986-2009: Fra Filosofisk institutt til Institutt for filosofi og førstesemesterstudier	25
	• Studenteksplosjonen	25
	• Nye stillinger	26
	• Produksjon av lærebøker	27
	• Wittgensteinarkivet	28
	• Forskningsgrupper	29
	• Internasjonalt samarbeid	30
	• Doktorgrader	30
	• Rasjonalisering og effektivisering	31
	• Seminarmodellen	31
	• Organisatoriske endringer	32
	• Instituttekskursjoner og studentseminarer	33
	• Før og nå	34
IV	Styreroversikt	35

I

1959-1975

ETABLERING OG DEMOKRATISERING

18. september 1959 vedtok Det akademiske kollegium å opprette Filosofisk institutt med professor Knut Erik Tranøy som styrer. Det nye instituttet fikk kontorer i Parkveien 38, sammen med psykologi og sosialantropologi, og høsten 1960 flyttet alle til Fosswinckelsgate 6-8, der historikerne holdt til.¹

Fosswinckelsgate 6-8 inneholdt i tillegg til kontorer, også instituttbibliotek, seminarrom og lesesal for studenter, og fra januar 1961 ble det ansatt en midlertidig kontorassistent på deling mellom filosofi og historie. Høsten 1963 flyttet instituttet til Christiesgt. 17, og i september 1967 til det nye HF-bygget. Fra 2007 har Institutt for filosofi og førstesemesterstudier hatt sitt tilholdssted i Sydneplassen 12-13.

Knut Erik Tranøy ble ansatt som professor i filosofi ved Universitetet i Bergen i juli 1959 med en doktoravhandling fra Cambridge med tittel "On the logic of normative systems". Førsteforelesningen, som ble holdt den 30. august, het "Fornuft eller følelse. To tradisjoner i moralfilosofien".

Knut Erik Tranøy og Jakob Meløe, 1961
(Foto: Bergens Tidende, 1961)

I april 1960 ansatte kollegiet Jakob Meløe, med magistergraden "Notes on empirical semantics and philosophical analysis", som universitetslektor, med særlig plikt til å undervise i logikk og teoretisk filosofi. Sammen med Arild Haaland, som tok magistergraden i filosofi i 1947 på Nietzsches "vilje til makt", og doktorgraden i 1955 på en analyse av forutsetningene for nazismen i Tyskland, utgjorde disse instituttets første lærerstab.

Høsten 1960 ledet Tranøy og Meløe et seminar over Wittgenstein, og i tillegg foreleste Tranøy over Thomas Aquinas og Meløe over elementær matematisk logikk og logisk teori. Haaland og Meløe ledet i fellesskap et seminar over sentrale skrifter i moderne engelsk filosofi. Filosofene deltok fra første stund i den allmenne samfunnsdebatten, og Tranøys foredrag i Studentersamfunnet samme høst med tema "Moral uten kristendom" fikk stor pressedeckning.

Undervisningsplikten omfattet også undervisning til forberedende prøver, der foreleserne fikk assistanse fra viderekomne filosofistudenter, og etter hvert vokste det frem et aktivt miljø av magistergradsstuderende som avsluttet studiene i 1960-årene. Eyvind Dalseth og Harald

¹ Så tidlig som i 1948 ble det utlyst et professorat i filosofi i Bergen med en komité bestående av Arne Næss, Oslo, Alf Nyman, Lund og Jørgen Jørgensen, Kbh. Komiteen leverte sin innstilling, men professoratet ble stående ubesatt etter forslag fra Det historisk-filosofiske fakultetsråd, og lønnsmidlene ble besluttet brukt til forberedende prøver. Professoratet ble utlyst på nytt med søknadsfrist 1. desember 1952, med Næss, Andreas Winsnes, Oslo og Fritdjof Brandt, Kbh. i komiteen. Innstillingen var delt, og kollegiet innstilte Justus Hartnack, som ble utnevnt med tiltredelse 1. juli 1954, men som trakk søknaden i april for et professorat i Århus. I juli 1954 ble universitetsstipendiat Harald Ofstad utnevnt til professoratet, som han forlot etter ett år for et professorat ved Stockholms Høgskola. Ofstad foreleste til forberedende høsten 1954 og våren 1955, og holdt i vårsemesteret en forelesningsserie over "Noen grunnproblemer innenfor det humanistiske livssyn". Professoratet i filosofi ble utlyst på nytt med søknadsfrist 15. september 1957 med Næss, Oslo, Hartnack, Århus og von Wright, Helsingfors, i komiteen. Komiteen innstilte Knut Erik Tranøy som nr. én.

Johannessen tok eksamen våren 1965, Jon Hellesnes og Kjell. S. Johannessen våren 1966, Magne Dybvig våren 1967 og Rolf Reitan høsten 1968.

I dette miljøet dominerte i begynnelsen av 1960-årene kretsen rundt Jakob Meløe, eller de såkalte Jakobinerne (E. Dalseth, H. Johannessen og K.S. Johannessen), senere karakterisert som instituttets intellektuelle portvakter. Wittgensteins *The blue and brown books* sto i sentrum for seminarvirksomheten, og "the meaning of a word" var tema for et helt semester. Meløe utarbeidet også et grunnfag i matematisk logikk med logisk teori, som var tenkt som et støttefag til magistergraden. Han forlot Bergen sommeren 1965.

Studenttallet til fagstudiene i filosofi og logikk var i den første tiden beskjedent. Én student tok filosofi grunnfag høsten 1960 (Jon Hellesnes), og våren 1961 steg tallet til to (Kjell S. Johannessen og Helfred Fjeldstad). Høsten 1961 uteksaminerte instituttet én student i logikk, og våren 1962 én i filosofi og én i logikk. I studieåret 68/69 tok åtte studenter filosofi grunnfag, to filosofi mellomfag, og fire kandidater tok grunnfag i logikk.

Arlid Haaland

Undervisningen til forberedende prøver i Bergen startet etter krigen (antakelig høsten 1948) med Arlid Haaland og Sol Seim (psykologi) som forelesere, og på slutten av 1950 tallet var det ca. 200 studenter på årsbasis. I studieåret 64/65 var tallet steget til 859 (647 i høstsemesteret og 212 i vårsemesteret).

Pensum var til å begynne med omtrent det samme som ved Universitetet i Oslo: I filosofiens historie, enten Skard (oldtidens filosofi) / Winsnes (middelalderen) / Schjelderup (nyere tid), eller Næss, *Filosofiens historie*. Et tredje alternativ var å legge opp fagprofessors forelesninger. I logikk var det to varianter: Næss, *En del elementære logiske emner* og Næss og Galtung, *Innføring i logikk og metode*. I psykologi var Harald Schjelderups lærebok pensum for alle kandidater.² Eksamen var en fire timers skriftlig prøve med svar innen alle tre disipliner.³

Nye stillinger og høy produktivitet

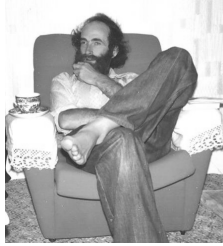
Økningen i studenttallet til forberedende prøver medførte behov for nye stillinger, og i midten av 1960-årene fikk instituttet tre nye unge universitetslektorer: Gunnar Skirbekk, Knut Venneslan og Ralph Jewell. Skirbekk, som var kjent som forfatter av boka *Nihilisme? Eit ungt menneskes forsøk på å orientere seg* (1958), og med magistergrad fra Oslo om sannhetsproblematikk hos Martin Heidegger, ble hentet til UiB som hjelpelærer i 1962. Venneslan, som kom fra München med doktordissertasjonen "Der Wissenschaftsbegriff bei Edmund Husserl", ble engasjert som vitenskapelig assistent i samme år. Og i 1964 fikk Ralph Jewell en hjelpelærerstilling ut fra sin kompetanse i logikk og vitenskapsfilosofi, og kom etter hvert til å spesialisere seg i vitenskapsfilosofi og vitenskapshistorie med eksempler hentet fra meteorologien.

² Harald K. Schjelderup var professor i filosofi i Oslo fra 1920-28 og fra 1928 i psykologi.

³ Studieplan for forberedende prøver i filosofi ved UiB ble godkjent av DAK 12. januar 1960. Instituttarkivet del D, arkivboks 12 av 16.

Gunnar Skirbekk, 1964

Ralph Jewell, 1972

Knut Venneslan,
begynnelsen av 80-tallet

Våren 1968 ble Tore Nordenstam ansatt som dosent i filosofi med en lisensiatgrad fra Gøteborg med tittel "Empiricism and the analytic-synthetic distinction" (1961), og en doktoravhandling i moralfilosofi fra Universitetet i Khartoum: "An analysis of the traditional Sudanese virtues" (1965).

Det filosofiske miljøet i Bergen var svært produktivt. Mellom 1965 og 1970 kom nesten annenhver vitenskapelig publikasjon ved HF-fakultetet fra Filosofisk institutt.⁴ Samtidig tok de ansatte ved instituttet del i aktuelle debatter i aviser og tidsskrifter, og hadde under Tranøys ledelse omfattende kontakter med filosofiske fagmiljøer i inn- og utland gjennom konferanser og gjesteforelesninger.

Det tredje nordiske filosofimøtet ble arrangert av Tranøy og vitenskapelig assistent Knut Venneslan 25.-27. juni 1965 på Lande høyfjellshotell, med ca. 50 deltakere fra fire nordiske land.

Instituttets faglige interesser i sekstiårene kommer til uttrykk gjennom produserte magistergrader og doktorgrader og gjennom Filosofisk institutts stensilsserie, som fungerte som arbeids- og undervisningsmateriale. Serien ble startet av Nordenstam i juni 1969, og den første publikasjonen var Atle Måseide og Hans Ebbing: "Giambattista Vico og kritisk teori" (1969). Serien fikk sitt navn etter en metode som den gang ble brukt til mangfoldiggjøring, der originalen først ble skrevet med skrivemaskin på en stensil (et papir overtrukket med parafin) som ble perforert av maskintypene. I stensilmaskinen ble trykksverten presset gjennom perforeringen til kopipapiret.

De første magistergradene hadde følgende titler: "Matematikk, språk og filosofi i Wittgenstein's Remarks on the foundations of mathematics" (Eyvind Dalseth, våren 1965), "Sprog og forståelse: en kritisk undersøkelse av begrepet "Elementarsatz" i Tractatus" (Harald Johannessen, våren 1965), "Kunst og kunstforståelse. En analyse av sentrale begreper i estetisk teori" (Kjell. S. Johannessen, våren 1966), "Sjølvkunnskap og menneskeforståing: ein studie i filosofisk psykologi" (Jon Hellesnes, våren 1966), "Sjel-legeme dualisme: en kritisk studie" (Magne Dybvig, våren 1967), "En kritisk sammenlikning av Monroe C. Beardsley's og Roman Ingardens teorier om det litterære verk" (Rolf Reitan, høsten 1968).

Den 20. mars 1970 disputerte Gunnar Skirbekk for den filosofiske doktorgrad med avhandlingen "Truth and preconditions. An interpretation of Heidegger's theory of truth", og i oktober 1971 disputerte Magne Dybvig med avhandlingen "Kartesianismen som analytisk og transcendental problemstilling. En studie i kroppsbegrepets logikk".

Universitetskritisk uke

I juni 1968 besluttet instituttet at styreren skulle velges av et instituttråd bestående av representanter for ulike grupper av ansatte, og at styrervervet skulle gå på omgang. Beslutningen var et resultat av et generasjonsskifte med nye ansatte og studenter som ønsket reell medbestemmelse, og i samsvar med ideer som ble diskutert i universitetsmiljøet. På seksjonsmøtet den 9. desember 1968 ble dosent Tore Nordenstam, etter forslag fra Knut Erik Tranøy, enstemmig valgt til styrer fra 1.01.69.⁵ Vedtaket på Filosofisk institutt kom også til å få innflytelse på den styringsmodellen som senere ble vedtatt av universitetets organisasjonskomité, som på grunn av størrelsen ble kalt for Elefantkomiteen. Komiteen avgjorde at alle institutter skulle ha et instituttråd bestående av representanter for ulike grupper av ansatte, med minst 50% representasjon fra fast vitenskapelig stab og minst 25% representasjon fra studentene. Styreren skulle velges av instituttrådet for to år om gangen.

⁴ Fredrik W.Thue, *Universitetet i Bergens historie*, bd. II, s. 496.

⁵ Instituttarkivet, del D, arkivboks 7 av 16.

I mars 1969 arrangerte Det historisk-filosofiske fakultet en universitetskritisk uke med åpningsmøte i Engen kino (som med sine vel 900 sitteplasser var i minste laget for over 2000 studenter og lærere ved Det historisk-filosofiske fakultet), med etterfølgende plenums møter for de ulike embetsstudiene.⁶ Tema var den såkalte Ottosen-komiteens forslag til rasjonalisering av universitetsstudiene, et forslag som ble knyttet til en mer allmenn debatt om universitetets selvbestemmelsesrett i forhold til departementet og om de humanistiske, psykologiske og samfunnsvitenskapelige fags målsetting.⁷

Utdanningskomiteen foreslo blant annet en oppdeling av fag i mindre moduler, etter modell fra Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, med obligatoriske tidsrammer og automatisk oppmelding til eksamen. Universitetslektor Gunnar Skirbekk, som en av tre innledere, foreslo alternativt rasjonalisering gjennom pedagogiske tiltak, som blant annet tutor-ordning fra første semester, utvidet bruk av oppgaveskriving og aktivisering av hovedfagsstudenter i undervisningen. Skirbekk gikk inn for "moteekspertise" til styrking av fagkritikken og den kritiske holdningen ved universitetet.⁸

Møtet endte med en resolusjon mot obligatoriske tidsrammer og mot studieordninger som kunne undergrave læreres og studenter råderett over studienes innhold, oppbygging og omfang. Andre innledere fra Filosofisk institutt var stipendiat Audun Øfsti, som innledet på avslutningsmøtet i Engen kino, vitenskapelig assistent Jon Hellesnes, som innledet på plenums møtet for filologer, og stipendiat Hans Skjervheim, som innledet på plenums møtet for psykologer.

Hans Skjervheim

Hans Skjervheim tok magistergraden ved Universitetet i Oslo i 1957 med avhandlingen "Objectivism and the study of man", og var en ansett gjesteforeleser i Bergen i 1960-årene, men ble først ansatt som førstelektor i 1971 (og som professor i sosialfilosofi og pedagogisk filosofi i 1982). Avhandlingen "Ideologianalyse, dialektikk, sosiologi" ble trykket i instituttets stensils serie i 1970 og kom ut på Pax forlag i 1973.

Skjervheim fungerte på mange måter som en sokratisk (og provoserende) inspirator i fagmiljøet, både innad på instituttet og på universitetet mer allment, ofte med fokus på vitenskapsteoretiske og kritiske problemstillinger. Ettermiddagsseminarene han hadde ved instituttet, ble gjerne avsluttet sent på kveld på Holbergstuen eller liknende etablissement, der både studenter og kolleger var med.

Grunnfag – mellomfag – magistergrad

Undervisning og veiledning var høyt prioriterte oppgaver ved Filosofisk institutt. Som det het i undervisningskatalogen: "På grunn av filosofiens egenart rår det uvisse mellom studentene i faget. Filosofisk institutt har derfor skipa til ei rettleiingsordning også for grunn- og mellomfag."⁹

Et grunnfag var beregnet til to semestre, men instituttet hadde forståelse for at filosofifaget kunne være tidkrevende for studentene, og som det står i et brev fra professor Tranøy til Lånekassa: "Det er heller sjeldent at en student tar grunnfag på to semestre. Det er faktisk vanlig å bruke 3 semestre, og dette kommer til uttrykk i studieplanen for filosofi grunnfag og studiehåndboken for Universitetet i Bergen s. 32, utg. 70/71"¹⁰.

⁶ Det var den gang tilsammen tre fakulteter ved UiB: Det matematisk-naturvitenskapelige, Det medisinske og Det historisk-filosofiske fakultet.

⁷ Kristian Ottosen var formann i Videreutdanningskomiteen 1965-70.

⁸ Se *Morgenavisen* 4.03.69.

⁹ Undervisningskatalogen for 1977.

¹⁰ Brev av 2.02.71. Instituttarkivet del D, arkivboks 16 av 16.

Mellomfaget var beregnet til ett semester etter avlagt grunnfagseksamen (delt mellomfag), eller grunnfag og mellomfag kunne tas i ett med en større eksamen til slutt (udelt mellomfag). I 1969 hadde seksjonsrådet vedtatt en ny eksamensordning som ga større muligheter for spesialisering til grunn- og mellomfag, med en fritt valgt semesteroppgave ut fra særpensum, som alternativ til en skriftlig eksamensdag.

Neste etappe etter mellomfaget var magistergraden, som omfattet to laudable støttefag (grunnfag fra midten av 1960-årene), og som i tillegg til godkjent avhandling besto av to dager med 12-timers skriftlig eksamen (med middagsservering fra studentkantina!), prøveforelesning over oppgitt emne (med en ukes forberedelse) og muntlig. Magistergraden ble senere avskaffet og erstattet med hovedfaget, og etter kvalitetsreformen i 2003 med mastergraden.

Studentmiljø

Filosofistudentene hadde fra 1967 og fremover tilholdssted på lesesalen, på seminarrommet og i "sofakroken" i tredje etasje i HF-bygget. Det politiske engasjementet gikk i disse årene på høygir, ikke bare når det gjaldt universitetspolitikk, interessen samlet seg også om politiske stridsspørsmål som USAs krigføring i Vietnam, norsk deltakelse i Fellesmarkedet (i dag EU) og innføring av moms-avgift.

Det var stor aktivitet rundt valgene i Studentersamfunnet, der filosofistudenter var godt representert på valglisten til Rød Front (som var ledet av marxist-leninistene) og på valglisten til de mer moderate populistene (med røtter i Venstres ungdomsbevegelse). I sommerferiene var Nordisk Sommeruniversitet et populært fagtilbud, annonsert i undervisningskatalogen som "et universitet uten lærestoler og fag i tradisjonell forstand", som samlet studenter og lærere ved universiteter og høyskoler i Norden.¹¹

Seminarer og forelesninger foregikk på seminarrommet (rom 373) i HF-bygget, og de fleste foretrakk seminarformen, som ga større rom for diskusjon og innvendinger. Det var ingen klar differensiering mellom fagnivåene, og begynnerstudenter og magistergradsstudenter deltok gjerne på de samme seminarene. Miljøet var heller ikke større enn at alle kunne være tilstede på eksamensfestene, som i den første tiden ble holdt hjemme hos Tranøy eller Nordenstam.

Seminarer

Interessen for sosialfilosofiske og politiske problemstillinger viste seg også i undervisningstilbudet, og våren -71 foreleste Venneslan over Hegel, Skirbekk ledet et seminar i politisk teori, og Nordenstam, Skjervheim og Venneslan ledet i fellesskap seminaret "Etikk, politikk og kritisk teori".

Utover i 70-årene var det en rekke seminarer over emner i marxistisk teori, om "overgangssamfunnet, kriseteori og imperialismen" (Venneslan), om "økologi og marxisme" (Skirbekk), og om "emner fra marxismens politiske økonomi" (Ebbing). Stipendiat Knut Ågotnes, med magistergrad fra 1974 med tittel "Lenin og den historiske materialismen: ei undersøkning av marxistisk filosofi som praksismoment", foreleste over "sosiale og teoretiske forutsetninger for marxismen". Venneslans seminarer, som gikk hver onsdag ettermiddag gjennom hele 70-tallet, avsluttet alltid på Holbergstuen.

Andre seminarer som gikk over flere semestre i 1970-årene, var Jewells seminarer i før-sokratisk filosofi, Skirbekks Heidegger-seminarer, Skjervheims seminarer over Platons *Gorgias*, Venneslans Husserl-seminarer og stipendiat Arild Utakers seminarer over semiologi og psykoanalyse. Kjell S. Johannessen, som videreførte Wittgenstein-tradisjonen ved instituttet, foreleste over den sene Wittgenstein.

Gjesteforelesere 1969-76 var bl.a. Karl-Otto Apel, "Das Apriori der Kommunikations-gemeinschaft und die Grundlagen der Wissenschaftstheorie" (april 1969), Anders Wedberg, "Om filosofihistoria" (november 1970), Hans Albert, "Theorie, Verstehen und Geschichte" og "Hermeneutik und Realwissenschaften" (mars 1971), den 86 år gamle Ernst Bloch (august 1971)¹², von Wright, "Forståelse og forklaring i vitenskapene" (september 1971) og "Intentionalitet och beteende" (mars 1973), Jürgen Habermas, "Krisentendenzen im Spätkapitalismus", og "Kommunikatives Handeln" (mai 1973), Hans Georg Gadamer, "Hermeneutik und Sprache" (mai 1976) og Karl-Otto Apel, "The conflicts

¹¹ Kjell S. Johannessen var rektor ved Nordisk Sommeruniversitet (NSU) i perioden 1974-76

¹² Det har desverre ikke vært mulig å oppspore tittel på Blochs seminar.

of our time and the problem of political ethics " og "Notwendigkeit und Schwierigkeit einer transcendentalphilosophischen Begründung ethischer Normen" (juni 1976).¹³

Filosofene drar nordover

I perioden 1976 til 1978 viste studenttallet, og særlig på HF-fakultetet, en synkende tendens.¹⁴ En medvirkende årsak var konkurransen med de nye distriktshøyskolene og med universitetene i Tromsø og Trondheim. De siste tappet også Filosofisk institutt for lærere. Jon Hellesnes, Harald Johannessen, Ånund Haga (med magistergrad fra 1971) og Atle Måseide (med magistergrad fra 1972) fikk stillinger ved det nyopprettede universitetet i Tromsø, og Audun Øfsti, Eyvind Dalseth og Magne Dybvig ved Universitetet i Trondheim.¹⁵ De fleste av disse forlot Bergen i 1972, bortsett fra Magne Dybvig, som ble i Bergen til han ble innstilt til et dosentur i Trondheim i 1979.

Senere presenterte store deler av det opprinnelige bergensmiljøet seg for et europeisk publikum på Suhrkamp med boka *Die pragmatische Wende*, med bidrag av Ragnar Fjelland, Ånund Haga, Jon Hellesnes, Kjell S. Johannessen, Jakob Meløe, Atle Måseide, Tore Nordenstam, Gunnar Skirbekk, Hans Skjervheim, Knut Erik Tranøy, Audun Øfsti, Ingemund Gullvåg og Viggo Rossvær.¹⁶

---

¹³ Karl-Otto Apel holdt også innlegg ved den nordiske filosofikonferansen i Trondheim i 1969, et innlegg som instituttet fikk tillatelse til å publisere i Stensilserien ("Scientismus oder transzendente Hermeneutik"), Stensilserien nr. 3. Anders Wedberg var professor i filosofi i Stockholm og forfatter av *Filosofiens historia 1-3*, Stockholm, 1958-66.

¹⁴ Astrid Forland, *Universitetet i Bergens historie*, bd. I, s. 451.

¹⁵ Institutt for filosofi ved Universitetet i Tromsø ble opprettet 1. januar 1972.

¹⁶ *Die pragmatische Wende. Sprachspielpragmatik oder Transcendentalpragmatik?*, utgitt av Dietrich Böhler, Tore Nordenstam og Gunnar Skirbekk, Frankfurt am Main, 1986.

*Instituttet flyttet til HF-bygget høsten 1967.
(Foto: Hans Kinn)*

II

1975 – 1986

TVERRFAGLIG VIRKSOMHET

Studenter

I vårsemesteret 1975 ble det uteksaminert 5 magistergradsstudenter, noe som lå over gjennomsnittet, men på lavere grad var det nedgang med bare 6 grunnfagskandidater og 6 mellomfagskandidater. I høstsemesteret tok 5 studenter grunnfag og 1 mellomfag. Dette var en stor nedgang i forhold til årene 1971, 1972 og 1973 da henholdsvis 39, 32 og 34 studenter tok grunnfag/mellomfag i filosofi og logikk.

Rekrutteringen til faget var dårlig i hele perioden, og i 1983 utvidet instituttet undervisningstilbudet med to nye fagtilbud: livssynslære delfag og humanioraprøven. Livssynslære var et påbyggingsfag for studenter med religionshistorie, kristendomskunnskap eller filosofi grunn/mellomfag. Humanioraprøven var en forprøve i "de humanistiske fags historie, målsetting og funksjon", en alternativ forprøve til fonetikk og lingvistikk for HF- studenter.

Vitenskapelig personale

Den vitenskapelige staben omfattet i 1975 én professor (Tranøy), én dosent (Nordenstam), fem universitetslektorer (Haaland, Jewell, Skirbekk, Skjervheim, Venneslan), én vitenskapelig assistent (Hans Ebbing) og to stipendiater (Erik Brown og Arild Utaker). Magne Dybvig var lektor i logikk.

Ebbing, Brown, Johnsen og Utaker tok magistergraden tidlig i 1970- årene: Ebbing med avhandlingen "Filosofi og historisitet. En undersøkelse av fenomenet historisitet ut fra E. Husserls fenomenologi med henblikk på dets relevans for filosofiens selvforståelse" (våren 1970), Erik Brown med "Sansningens apriori. En analyse av perseptuelle opplevelers karakter og epistemologiske status" (høsten 1970), Kåre Johnsen med "Forutsetninger for referanse. En analyse av et sentralt tema i P.F. Strawsons *Individuals*" (våren 1971) og Arild Utaker med "Mening og struktur. En diskusjon av den strukturelle meningsanalysen"(våren 1971).

I 1978 mottok Tranøy et professorat i filosofi i Oslo, og Nordenstam ble etter utlysning ansatt i professorstillingen. Videre ble det utlyst en amanuensisstilling i logikk etter Magne Dybvig, der Kåre Johnsen ble innstilt som nr. én ut fra doktoravhandlingen "Nødvendighet, referanse og identitet: en kritisk diskusjon av spørsmålet om det finnes aposteriori identitetspåstander som er nødvendige" fra 1980.

Administrasjon

Administrasjonen ved Filosofisk institutt omfattet i disse årene en instituttsekretær, en kontorfullmektig og en halv kontorassistentstilling. Det tekniske utstyret var enkelt med stensilmaskin og skrivemaskin med rettetast (og korrekturlakk), og i tillegg til innkjøp, regnskap og eksamensarbeid hadde kontorpersonalet også som arbeidsoppgave å maskinskrive brev og bøker etter håndskrevne manus. Etter hvert fikk det praktiske arbeidet i forhold til studentene større betydning, som informasjon,

tilrettelegging av undervisningsmateriell og kompendiesalg. Wenche Karin Nesse var kontorfullmektig fra mars 1963 frem til midten av 1970- årene da hun ble ansatt ved Universitetet i Oslo. Deretter var Liv Methlie instituttets "førstedame" til hun gikk av med avtalefestet pensjon i år 2000.

Med bakgrunn i ansvaret for to av delemnene til examen philosophicum (logikk og filosofihistorie), ble instituttet, som ett av tre institutter på HF, bevilget en instituttsekretær. Instituttsekretæren ved Filosofisk institutt hadde exphil-administrasjon som et særlig arbeidsområde, var sekretær for styringsorganene og i fellesskap med styreren ansvarlig for instituttets drift.

Den første instituttsekretæren ved Filosofisk institutt var Kjell S. Johannessen. Stillingen ble ledig da Johannessen i 1978 ble innstilt som nr. én til en amanuensisstilling i filosofi, og Johannessen ble etterfulgt som instituttsekretær av Hans Ebbing og fra 1989 av Sidsel Aamodt (1989-2007). Instituttsekretærstillingen ble i 1992 omgjort til en kontorsjefstilling.¹⁷

Tverrfaglige seminarer og vitenskapsfilosofi

Et karakteristisk trekk ved undervisningen i denne perioden var fellesseminarer med kolleger fra andre fag og fakulteter. Tverrfaglighet var i skuddet, inspirert av den politiske orienteringen og av diskusjonene på Nordisk Sommeruniversitet, og det ble etablert flerårige undervisningssamarbeid med kunsthistorie, historie, sosiologi, administrasjons- og organisasjonsvitenskap og med Zoologisk laboratorium.

*Kjell S. Johannessen. Erik Browns
doktorgradsfest, 1979. (Foto: Georg Brown)*

I 1975 begynte et flerårig seminarsamarbeid mellom filosofi og kunsthistorie om kunstfilosofi og grunnlagsproblemer i kunsthistorisk forskning og om kunstteoriens historie, først under ledelse av Nordenstam og Gunnar Danbolt, senere under ledelse av Nordenstam, Danbolt og Kjell S. Johannessen. Kjell S. Johannessen tok doktorgraden i 1985, og avhandlingens tittel var "Kunst og kunstforståelse,- og kunstverket som estetisk objekt".

Skirbekk og førstelektor i statsvitenskap Helga Hernes ledet over flere år et seminar for filosofer og samfunnsvitere over emner i politisk teori, og Zoologisk laboratorium inviterte filosofene til seminar, der tema bl.a. var den nye DNA-forskningen og spørsmålet om dyrs rettigheter (Audun Tjønneland, Jewell, Skirbekk og Venneslan).

Høsten 1982 foreleste Michael Ruse for et overfylt auditorium over temaet "Charles Darwin: Past, Present and Future" etter et samarbeid mellom Vitenskapsteoretisk forum (se nedenfor) og Zoologisk laboratorium, med forberedte opposisjonsinnlegg om forholdet mellom biologi og kjønn.¹⁸ Et tverrfaglig forsknings- og undervisningssamarbeid i humanistisk arbeidslivsforskning stammer også fra denne tiden. Forskningsprosjektet ble ledet av Knut Venneslan og finansiert fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF). Prosjektet samarbeidet med et prosjekt om ledelse i norsk arbeidsliv, initiert av Knut Dahl Jacobsen (adm.org.) og ledet av Tor Halvorsen fra samme institutt og Olav Korsnes (sosiologi). Dette ble begynnelsen til et langvarig samarbeid mellom filosofer, historikere og samfunnsforskere innen Gruppe for flerfaglig arbeidslivsforskning (AHS). Venneslan har senere vært ansvarlig for en rekke større forskningsprosjekter og tatt initiativ til flere

¹⁷ Hans Ebbing fikk i 1989 stilling som leder for Kontor for utbygging og eiendomsforvaltning ved UiB, og Knut Ågotnes og Sidsel Aamodt vikarierte i 1985 og 1986.

¹⁸ Michael Ruse, amerikansk biolog og filosof med et omfattende forfatterskap om darwinismen, og blant annet forfatter av bøkene, *Sociobiology: sense or nonsense* (1979) og *Is science sexist? And other problems in the biomedical sciences* (1981).

videreutdanningsprogrammer innen arbeidslivsområdet. I denne forbindelse ble han i lange perioder "frikjøpt" fra instituttoppgaver.

Bergensmodellen

Tverrfagligheten fikk også impulser fra undervisningen til forberedende prøver. Den såkalte Bergensmodellen fordelte, etter et initiativ fra Tranøy i 1967, studentene på ulike fakultetsgrupper, og da vitenskapsfilosofien i 1984 erstattet psykologien som delemne, ble undervisningssamarbeidet på tvers av fakultetene utvidet og forsterket. Samarbeidet fikk ringvirkninger i form av spesialiserte lærebøker og nye fagområder som for eksempel fagområdet i medisinsk etikk, som ble utviklet av Tranøy.

Arbeidet med et nytt exphil-opplegg på jus går tilbake til et samarbeid mellom Nordenstam og Jan Fridthjof Bernt ved Det juridiske fakultet i begynnelsen av 1970-årene. Dette arbeidet fikk nye impulser med David Doublet, som etter fullført utdanning i filosofi, med doktorgrad fra 1986, ble doktor juris i 1994. Doublet ble en aktiv kraft i oppbyggingen av et rettsfilosofisk miljø ved Det juridiske fakultet i Bergen, og utarbeidet sammen med Bernt et fagspesifikt pensum for exphil på Jus-fakultetet.¹⁹

Også humanioraprøven hadde et tverrfaglig tilsnitt, og besto av et undervisningssamarbeid mellom flere fag på HF (filosofi, historie, etno-folkloristikk, germanistikk, litteraturvitenskap og religionsvitenskap). Pensum omfattet et kompendium med fagspesifikke artikler fra de nevnte fagmiljøene og en mer allmenn del skrevet av Tore Nordenstam. (Tore Nordenstam, *Fra kunst til vitenskap: humanvitenskapenes grunnlag i et historisk perspektiv*, Sigma 1987).

Tore Nordenstam. Tale ved Erik Brows doktorgradsfest, 1979. (Foto: Georg Brown)

Konferansen på Jeløya

En konferanse på Jeløya i 1975 fikk stor betydning for utviklingen av vitenskapsfilosofi og for tverrfaglig samarbeid. Konferansen var finansiert av NAVF og samlet vitenskapelig ansatte fra ulike miljøer med vitenskapsfilosofi som tema. I januar 1979 ble Skirbekk ansatt i et nytt professorat i vitenskapsfilosofi, også med arbeidsplikt i forhold til de andre fakultetene. Dette førte til Vitenskapsteoretisk forum, og senere til Senter for vitenskapsteori (1987), en forskergruppe under ledelse av Gunnar Skirbekk. Gruppen omfattet til å begynne med også Nils Gilje og Harald Grimen, som begge arbeidet med samfunnsvitenskapelige problemstillinger.

Grimen tok doktorgraden i 1988 med avhandlingen "Aspects of act-identification and intention-identification: an essay on identificatory practices in human life" og Gilje i 1989 med avhandlingen "Det naturrettslige kontraktparadigmet: en teoriehistorisk analyse av naturrettsfilosofi og kontrakttenkning i tradisjonen fra Hobbes til Kant". Begge hadde lang undervisningspraksis på Filosofisk institutt. Til disse sluttet seg også Ragnar Fjelland, ansatt på Fysisk institutt, som arbeidet med vitenskapsfilosofiske perspektiver i tilknytning til naturvitenskapene.

Exphil og nye stillinger

Filosofisk institutt satte sin ære i å gi et godt faglig tilbud til førstesemesterstudentene. I tillegg til fakultetsorienterte grupper var det fra høsten 1973 også et eget kurs på engelsk for utenlandsstudenter, ledet av Ralph Jewell. Og instituttet vedtok forelesningsplikt til exphil for alle faste vitenskapelige stillinger.

¹⁹ Se nekrolog i *På Høyden* nr. 11, 23. august 2000.

Undervisningstilbudet var på 6 forelesningstimer i uken (to timer pr. disiplin) pluss et tilbud om arbeid i mindre grupper (eksaminatorier eller kollokviegrupper), ledet av viderekomne studenter. Siden undervisningen foregikk i store auditorier, var kollokviegruppene et viktig ledd i læringsprosessen, der gruppene diskuterte seg frem til svar på tidligere gitte eksamensoppgaver. Kollokviebesvarelsene ble rettet av foreleser, en arbeidsoppgave som ble svært tidkrevende med stigende studenttall.

Ansvar for exphil-undervisningen medførte et konstant misforhold mellom belastning og ressurser, og på grunn av en økonomisk tilstramning i hele universitetssektoren i denne perioden var nye stillinger ikke å oppdrive. Her åpnet den nye arbeidsmiljøloven av 1977 nye muligheter, idet den ga arbeidstakere med sammenhengende arbeid i tre år rett til fast ansettelse. I 1982 lyktes det en aktiv hjelpelærerforening (stiftet i 1971) å få omgjort 6 midlertidige stillinger til faste amanuensisstillinger. I det følgende kom Erik Brown, Bjørn Holgernes, Eilert Jan Lohne, Konrad Rokstad, Vigdis Songe-Møller og Arild Utaker til å sette sitt preg på instituttet gjennom vitenskapelige arbeid, undervisning og styrerverv. Først ut med doktorgrad var Erik Brown med avhandlingen "Nødvendighet, referanse og apriori kunnskap" fra 1979.

Likestilling og kvinneforskning

Vigdis Songe-Møller var første kvinne i fast vitenskapelig stilling ved Filosofisk institutt i Bergen, ansatt som hjelpelærer i 1979, med en tysk doktorgrad om filosofen Parmenides med tittel "Zwiefältige Wahrheit und zeitliches Sein". Songe-Møller ble senere instituttets første kvinnelige professor og styrer.

Likestilling og kvinneforskning fikk impulser fra 70-årenes kvinnebevegelse, men utviklingen ved instituttet beveget seg i sneglefart sammenliknet med andre fag på HF. Kvinneandelen blant studenter var lav på alle nivåer, og to kvinner av totalt elleve på grunn- og mellomfagsnivå høsten 1985 er representativt. Endringer på lavere grad kom først med studenttilstrømningen på slutten av 80-tallet, men på høyere nivå var kvinnene i mange år nesten fraværende.

Fra midten av 1970-årene dukket det opp studentseminarer (ledet av studenter) i instituttets regi i feministisk teori, og fra midten av 80-årene ble det holdt regelmessige seminarer over emner i feministisk filosofi under ledelse av Vigdis Songe-Møller og Sidsel Aamodt (med magistergrad fra 1983). I april 1993 ble det andre Nordiske symposium for kvinner i filosofi, med tema "Gender - an Issue for Philosophy?" arrangert i Bergen med over 50 kvinnelige filosofer fra Norge, Danmark, Sverige, Finland og Island.

Den første kvinnen som tok magistergraden i Bergen var Kari Martinsen med en fenomenologisk og marxistisk inspirert avhandling om filosofi og sykepleie (1974). De første doktordisputasene kom først etter tusenårsskiftet med Sissel Høvik: "Foucaults arkelologi som historisk metode: en detaljstudie av diskursive relasjoner mellom 'statistisk metode' 'levetår' og 'politikk'" (2002), Kristin Kanzari: "Perspectives from Islam and science on gender and knowledge" (2004), Anne Granberg: "Mood and method in Heidegger's Sein und Zeit" (2004), og Kristin Sampson: "Ontogony: conceptions of being and metaphors of birth in the Timaeus and the Parmenides" (2006).

*Exphil-eksamen i Haukelandshallen. Fra artikkel i "Nytt fra Universitetet i Bergen" av Knut Olav Åmås.
(Foto: AVavd., UiB, 1989)*

III

1986-2009

FRA FILOSOFISK INSTITUTT TIL INSTITUTT FOR FILOSOFI OG FØRSTESEMESTERSTUDIER

Studenteksplosjonen

Fra slutten av 1980-tallet opplevde universitetet en eksplosjonsartet vekst i studenttallet. Veksten traff examen philosophicum med full styrke i 1989, da antall eksamenskandidater steg fra 1668 (høsten 1988) til 2346 kandidater (høsten 1989). 1992 var et rekordår med 2894 kandidater.²⁰ Fra 1997 gikk studenttallet gradvis nedover til 1873 kandidater høsten 1999. Til sammenlikning var antall kandidater møtt til eksamen i høstsemesteret 2008: 2020.

Tilveksten av studenter til HF-fakultetet viste seg også i kandidattallet på humanioraprøven, som steg fra 16 møtt til eksamen høsten 1986, til 97 fremmøtte høsten 1989, med en rekord på 242 høsten 1996.

Studenteksplosjonen fikk også virkninger for fagstudiene i filosofi, som opplevde en betydelig vekst fra 1988/89 og utover i 90-årene. Fra 1993 hadde instituttet i overkant av 100 eksamenskandidater i året i filosofi og logikk og fra midten av 90-årene også ca. 50 registrerte hovedfagsstudenter og en mindre gruppe dr.art.studenter. Studentøkningen sprenget alle grenser, også for administrasjonen, og høsten 1994 fikk instituttet sin første studiekonsulent (Ronald Worley, fra 1998 Vigdis Kvam).

*Sortering av exphil-besvarelses. Fra artikkel i "Nytt fra Universitetet i Bergen" av Knut Olav Åmås.
(Foto: AVavd., UiB, 1989)*

²⁰ Tallene er basert på "antall møtt til eksamen", og omfatter undervisningen i distriktene. Registreringstallene ligger høyere.

Nye stillinger

Som en følge av studenteksplosjonen åpnet fakultetet i begynnelsen av 1990-årene for utlysning av nye vitenskapelige stillinger. I 1993 ble Knut Ågotnes innstilt som nummer én til en fast amanuensisstilling, og i samme år ble det utlyst en fireårshjemmel (som snart ble omgjort til fast stilling) som gikk til Paola de Cuzzani, forsker på Senter for medisinsk etikk i Oslo og med en italiensk doktorgrad fra Genova med tittel "Conatus, individuo, modi in Spinoza".

En førsteamanuensisstilling i 1994 brakte Harald Johannessen tilbake til Bergen, og en førsteamanuensisstilling i 1997 gikk til Ole Martin Skilleås (midlertidig ansatt fra 94-96) med doktorgradsavhandling fra University of Warwick med tittel: "Literature and the value of interpretation: The cases of 'The Tempest' and 'Heart of Darkness'" (1993).

Det lyktes også å få utlyst et professorat i sosialfilosofi etter Hans Skjervheim, som fikk seniorstipend i 1992. Denne stillingen gikk til Reidar Lie, tidligere ansatt ved Senter for medisinsk etikk i Oslo, med en magistergrad fra Bergen på "Acceptance and rejection of hypotheses in medical science (1982) og en Ph.D. fra Minnesota om "Theory change in cardiovascular research" (1987).

De nye amanuensisstillingene i 90-årene ble delvis begrunnet ut fra instituttets ansvar for førstesemesterstudiene, bl.a. med krav om kompetanse i logikk (Harald Johannessen) og om kompetanse i humanioras vitenskapsfilosofi (Skilleås). Universitetslektorstillingen var derimot tenkt som en ren exphil-stilling, og i 1998 ble det utlyst tre universitetslektorstillinger, som gikk til Eivind Kolflaath, Simo Säätelä og Lars Fredrik Svendsen, og i 2001 tre midlertidige universitetslektorstillinger, som gikk til Anne Granberg, Kevin Cahill og Kristin Sampson. Disse ble senere tilsatt i faste amanuensisstillinger. I de følgende år ble det utlyst en rekke nye faste 50% universitetslektorstillinger, øremerket exphilundervisning.

Produksjon av lærebøker

Det var ikke til å unngå at studenttilstrømningen satte sitt preg på instituttets arbeid i denne perioden, og det ble produsert en rekke lærebøker for førstesemesteret. Mens pensum til forberedende prøver i Bergen i 1959 sprang ut av Oslo-miljøet, var lærebøkene i 1995 stort sett egenprodusert.²¹ I filosofihistorie hadde Skirbekk/Gilje, *Filosofihistorie I og II* (1987) for lengst avløst Næss og Skard/Winsnes/Schelderup. *En del elementære logiske emner* fikk en konkurrent i Arild Utakers *Språklogikk* (1991), og det ble skrevet en rekke bøker i vitenskapsfilosofi tilpasset de ulike fakultetene, som Kjell S. Johannessen, *Tradisjoner og skoler i moderne vitenskapsfilosofi* (1985), Kjell S. Johannessen (red), *Glimt fra vitenskapsfilosofiens hovedområder* (1985), Knut Erik Tranøy, *Vitenskapen, samfunnsmakt og livsform* (1986), Bernt/Doublet, *Retten og vitenskapen* (1992), Ragnar Fjelland, *Vitenskapssteori* (1995), Nils Gilje og Harald Grimen, *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger* (1993) og Erik Brown, *Vitenskapsfilosofi* (1995). Lærebokproduksjonen fortsatte med fornyet kraft i forbindelse med pensumendringene på 2000-tallet.

Wittgensteinarkivet

Et høydepunkt i denne perioden var opprettelsen av Wittgensteinarkivet (WAB) i 1990 med Claus Huitfeldt som leder, med det mål å produsere en fullstendig maskinleselig versjon av Ludwig Wittgensteins *Nachlass*. Arven etter Wittgenstein befant seg fysisk sett ved forskjellige bibliotek og arkiv, først og fremst ved Wren Library i Cambridge. I 1975 kjøpte de fire norske filosofiske instituttene i fellesskap en mikrofilm av *Nachlass*. Det utgjorde grunnlaget for opprettelsen av Wittgensteinarkivet i Bergen, etter at Det norske Wittgenstein-prosjektet hadde strandet i 1987 på grunn av juridiske problemer. I år 2000 utkom *Wittgenstein's Nachlass: The Bergen Electronic Edition* på Oxford University Press, en forskningsinnsats som internasjonalt har fått stor oppmerksomhet.²²

Tildeling av "European research infrastructure" status til Wittgensteinarkivet i 2001 og andre EU-prosjekt under Unifob Aksis, har ytterligere skapt blest om arkivets virksomhet og trukket stadig nye Wittgenstein-forskere til Bergen.

²¹ Jfr. "Studiehandbok for examen philosophicum", som angir gjeldende pensum i 80- og 90-årene.

²² En av Englands ledende Wittgenstein-forskere, Anthony Kenny, ordlegger seg slik: "The Bergen edition and the Hacker-Baker commentary remain as the principal monuments of Wittgensteinian scholarship in the latter part of the twentieth century" (Wittgenstein, (2006) s.xii-xiii).

Forskningsgrupper

Filosofisk institutt har i dag fem forskningsgrupper: Forskningsgruppen for analytisk filosofi, for antikkens filosofi, for fenomenologi og eksistensfilosofi, for sosialfilosofi og politisk teori og for Wittgenstein-relaterte studier.

Forskningsgruppene er fora for masterstudenter, stipendiater, timelærere og vitenskapelig ansatte, ofte knyttet til nasjonale og internasjonale prosjekter, og et kort tilbakeblikk viser at de ikke er tilfeldige i forhold til tradisjonen, men at de representerer forskningsinteresser som er brakt inn i instituttets historie gjennom de ansattes vitenskapelige arbeid, engasjement og preferanser.

Interessen for Wittgenstein kan for eksempel føres tilbake til Meløes og Tranøys virksomhet i 1960-årene, mens Venneslan og Skirbekk ga inspirasjon til senere studier i fenomenologi og eksistensfilosofi. Forskere og studenter med interesser i sosialfilosofi og politisk teori har i mange år hatt et miljø i seminarene til Venneslan.

Ledere for forskningsgruppene er i dag Arild Utaker (Wittgensteinforskningsgruppen), Konrad Rokstad (forskningsgruppen for fenomenologi og eksistensfilosofi), Paola de Cuzzani (forskningsgruppen for sosialfilosofi og politisk teori), Erik Brown (forskningsgruppen for analytisk filosofi) og Knut Ågotnes (Antikkgruppen).

Vitenskapsfilosofi og politiske og sosialfilosofiske problemstillinger har i alle år vært et karakteristisk trekk ved Bergensmiljøet. Fra slutten av 1970-tallet fikk vitenskapsfilosofien et forankringspunkt i Senter for vitenskapsteori under ledelse av Gunnar Skirbekk, som i 1996 ble tildelt Meltzers ærespris, "for særlig fremragende vitenskapelig virksomhet i løpet av foregående 5-årsperiode."

Internasjonalt samarbeid

Kontakt med forskere ut over landegrensene, særlig med Tyskland, Frankrike, England, Sverige og USA, har alltid vært en del av instituttets hverdag,

Som direktør for Senter for fransk-norsk forskningssamarbeid i humaniora og samfunnsvitenskap tok Arild Utaker initiativ til et samarbeid mellom norske og franske forskere, og flere av instituttets ansatte har i årenes løp holdt gjesteforelesninger på Collège International de Philosophie i Paris, og franske forskere har deltatt på seminar i Skjolden.²³

Det har også vært langvarige kontakter med Afrika og Asia. "Research, Ethics and Development - Research Policy in the Sudan, 1977-1985" var et samarbeid mellom Tore Nordenstam, Håkan Törnebohm fra Universitetet i Göteborg og Dr. Ibrahim Omer fra universitetet i Khartoum. Reidar Lies mange internasjonale prosjekter innen medisinsk etikk og helsepolitikk har brakt doktorgradsstudenter fra Sri Lanka, Thailand og Filippinene til Filosofisk institutt.

I 1988 kom statsstipendiat Tong Shijun fra East China Normal University i Shanghai til Filosofisk institutt, og i 1994 disputerte han ved universitetet i Bergen på Habermas og den kinesiske moderniseringsdiskursen med Gunnar Skirbekk som veileder. Samme år ble det etter initiativ fra Tong og Skirbekk opprettet et samarbeidsprogram (som stadig består) mellom East China Normal University og Universitetet i Bergen, under navnet "Marco Polo".

Doktorgrader

Andre doktoravhandlinger fra denne tiden, produsert av folk med lang tilknytning til instituttet, først som studenter og senere som lærere, er Kjell Soleims avhandling, "Vitenskapssubjekt og seksuell differens" (1993), Bjørn Holgernes' avhandling, "Ut av det hellige kaos: Martin Heideggers kunstfilosofi belyst gjennom et eksempel på gudenes nærvær" (1995), Konrad Rokstads avhandling, "Forståelsens historisitet: Husserls transcendentale fenomenologi reflektert på livsverdens grunn: fenomenologiske undersøkelser" (1997) og Eilert Jan Lohnes avhandling, "Etikk i lokalpolitikken: en avhandling i anvendt etikk" (2002).

Rasjonalisering og effektivisering

Med nye stillinger og større annuumsoverføringer til instituttene ved HF fulgte et krav om rasjonalisering og effektivisering av studiene, og tusenårsskiftet var preget av endringer i

---

²³ Filosofen Wittgenstein tilbrakte store deler av livet i Skjolden, som ligger i Luster kommune, innerst i Sognefjorden.

studieopplegg og eksamensordninger. I 1995 eksisterte fremdeles filosofi grunnfag, mellomfag og hovedfag på tradisjonelt vis, med grunnfag og delfag i logikk og delfag i filosofisk estetikk, det siste som et spesielt tilbud til kunst-og arkitektstudenter. Dette endret seg våren 2001, da grunnfaget ble oppdelt i fire emner (FIL101,102,103 og 104) og mellomfaget i ulike emner på 200-nivå. Samtidig ble også karaktersystemet endret fra tallkarakterer til bokstavkarakterer.

Seminarmodellen

Men den største endringen var kanskje innføringen av den såkalte seminarmodellen på exphil høsten 2000, en endring som la grunnlaget for dagens storinstitutt. Den umiddelbare bakgrunnen var en gradvis økning av strykprosenten fra 1994 og fremover, med det katastrofale resultat høsten 1999 på 39 %. Til sammenlikning var strykprosenten høsten 1989 på 23,1, og i høstsemestrene 1990 til 1994: 16,4, 21,9,16,7,19,7 og 26,1 i 1994. Rekordkullet i 1992 hadde en strykprosent på 16,7.²⁴

Hvis vi ser bort fra innføringen av vitenskapsfilosofi i 1984, var exphil i årene 1959-2000 praktisk talt uendret, med et konstant undervisningstilbud på 2 timer pr. uke pr disiplin og tilsvarende timer kollokvier. Kollokviegruppene, som var frivillige grupper på ca.10 personer, ledet av en hovedfagsstudent, ble med innføring av seminarmodellen erstattet med seminarer på 25 studenter med obligatorisk fremmøte, ledet av lærere med avlagt hovedfag/magistergrad i filosofi som minstekrav. Den tradisjonelle slutteksamen på 5-6 timer ble byttet ut med tre elektronisk innleverte seminaroppgaver.

Kjernen i seminarmodellen er undervisning i mindre grupper (seminarer) med vekt på skriving, og med individuell veiledning. Med seminarer, veiledning og auditorieforelesninger i tre disipliner ga modellen flere undervisningstimer for den enkelte student. For instituttet førte seminarmodellen til en kraftig økning i undervisningsomfanget og en vekst i staben av universitetslektorstillinger og midlertidig arbeidskraft.

I 2003 ble exphil, som et resultat av den nye Universitets- og høgskoleloven, redusert fra 15 til 10 studiepoeng, og instituttet delte på grunnlag av dette exphil inn i to emnedeler, en del for filosofihistorie (Alfa) og en del for logikk og vitenskapsfilosofi (Beta). Reduksjonen utløste, under ledelse av Knut Ågotnes, ny kreativitet, og det ble skrevet en rekke nye lærebøker i alle fakultetsvarianter. Med hensyn til andelen av filosofihistorie, logikk og vitenskapsfilosofi i pensum, var det ulike fakultetsspesifikke løsninger.

Organisatoriske endringer

I tillegg til endringer i studieopplegg for exphil og fagstudiet var det ved Universitetet i Bergen i denne perioden også organisatoriske endringer. Fakultetets institutter gikk inn i nye sammenslåtte enheter, og Filosofisk institutt ble den første august 2007 omdøpt til Institutt for filosofi og førstesemesterstudier (FoF), der førstesemesterstudiene, foruten exphil, omfatter Akademisk skriving, Tekst og kultur og Språk og kommunikasjon. Instituttet administrerer samtlige førstesemesteremner på HF, men det er bare lærerne ved exphil og akademisk skriving som formelt sett er ansatt ved FoF. Enheten ledes av en instituttleder med stor myndighet. Opprinnelig (etter universitetsloven av 1948) ble styreren utnevnt av Det akademiske kollegium blant instituttets professorer, men en lovendring i 1975 fastslo at styreren skulle velges av et instituttråd bestående av representanter for studentene og for ulike grupper av ansatte. Styrværet gikk deretter i praksis på omgang blant instituttets vitenskapelig ansatte, som i tur og orden på denne måten har utført sin "borgerplikt". (Se vedlagte styreroversikt).

Etter en lovendring høsten 2007 ble instituttlederen ansatt av fakultetet på åremål etter offentlig utlysning. Samtidig endret instituttstyret form fra å være et vedtaksforum, til å bli et rådgivende organ for lederen.

Instituttekskursjoner og studentseminarer

Endringene i 90-årene medførte mye diskusjon og planlegging, og en del av møtevirksomheten forflyttet seg fra seminarrommet i HF-bygget til Aten i 1999, med Vigdis Songe-Møller som leder, til Roma i 2002, under ledelse av Knut Ågotnes og Paola de Cuzzani og til Edinburgh i 2006, under ledelse av Kåre Johnsen.

---

²⁴ Strykprosenten er beregnet ut fra antall møtt til eksamen.

Instituttekskursjon til Roma, 2002.

Studenter ved Filosofisk institutt har i en årrekke kunnet delta i noe så sjeldent som et filosofi-seminar på masternivå med studenter fra et utenlandsk universitet. The Durham-Bergen Postgraduate Philosophy Seminar kom i stand etter et initiativ fra Eilert Jan Lohne og professor Dr. Barry Gower fra Universitetet i Durham i 1997, og seminarmøtene holdes vekselvis i Bergen og Durham. I 2007 kunne seminaret feire sitt 10-årsjubileum.

Før og nå

Instituttet besto til å begynne med kun av en håndfull lærere og ikke mer enn en håndfull studenter i filosofi og logikk der alle kjente hverandre. I dag har Institutt for filosofi og førstesemesterstudier i høstsemesteret ca. 80 vitenskapelig ansatte (faste og midlertidige), 110 studenter på bachelor- og masternivå og en administrasjon på 9 personer under ledelse av instituttleder Vigdis Songe-Møller og administrasjonssjef Steinar Thunestvedt.

Instituttseminar i Athen i 1999. Fra venstre: Arild Haaland, Ralph Jewell, Erik Brown, Kåre Johnsen, Arild Utaker, Vigdis Songe-Møller, Konrad Rokstad, Ronald Worley, Christen Soleim, Nils Gilje, Gunnar Skirbekk, Eivind Kolflaath, Eilert Jan Lohne, Anne Teigland.

STYREROVERSIKT:

STYRERE VED FILOSOFISK INSTITUTT 1959-2009

Styreperioder:

1959-1968	Knut Erik Tranøy
1969-1970	Tore Nordenstam
1971	Knut Venneslan
1972	Hans Skjervheim
1973	Magne Dybvig
1974-1975	Arild Haaland
1976-1977	Gunnar Skirbekk
1978-1979	Tore Nordenstam
1980-1981	Knut Venneslan
1982-1983	Kåre Johnsen
1984-1985	Kjell S. Johannessen
1986-1987	Ralph Jewell
1988-1989	Erik Brown
1990-1992	Konrad Rokstad
1993-1995	Arild Utaker
1996-1998	Eilert Jan Lohne
1999-2001	Vigdis Songe-Møller
2002-2004	Knut Ågotnes
2005-2007	Kåre Johnsen
2007-	Vigdis Songe-Møller

Sydneplassen 12/13